

Павелко Ю.О.,
здобувач,
Причорноморський науково-дослідний інститут
економіки та інновацій

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Павелко Ю.О. Концептуальні підходи до стратегічного планування еколого-економічного розвитку. У статті розглянуто концептуальні підходи до планування еколого-економічного розвитку з урахуванням соціального напрямку, що відображає фізичні та інтелектуальні потреби конкретної громади; управління захистом природного середовища, що створює обмеження та можливості; та в напрямку розвитку економічних детермінант, тобто стану економіки та технологій, політичної системи, тощо. Досліджено еволюція форм еколого-економічного зростання. Розроблено процес планування еколого-економічного розвитку, з виокремленням основних фаз вирішення проблем прийняття рішень, які в свою чергу були розділені на компоненти, що формулюють питання, на які потрібно відповісти в процесі планування еколого-економічного розвитку та очікувані результати.

Ключові слова: стратегічне планування, концептуальний підхід, еколого-економічний розвиток, національна економіка.

Павелко Ю.А. Концептуальные подходы к стратегическому планированию эколого-экономического развития. В статье рассмотрены концептуальные подходы к планированию эколого-экономического развития с учетом социального направления, отражает физические и интеллектуальные потребности конкретного общества; управления защитой окружающей среды; и в направлении развития экономических детерминант, то есть состояния экономики и технологий, политической системы и тому подобное. Исследована эволюция форм эколого-экономического роста. Разработан процесс планирования эколого-экономического развития, с выделением основных фаз решения проблем принятия решений, которые в свою очередь были разделены на компоненты, которые формулируют вопросы, на которые нужно ответить в процессе планирования эколого-экономического развития и ожидаемые результаты.

Ключевые слова: стратегическое планирование, концептуальный подход, эколого-экономическое развитие, национальная экономика.

Pavelko Y.O. Conceptual approaches to strategic planning of ecological and economic development. The article considers conceptual approaches to the planning of ecological and economic development taking into account the social direction, which reflects the physical and intellectual needs of a particular community; management of environmental protection, which creates limitations and opportunities; and in the direction of development of economic determinants, ie the state of the economy and technology, political system, etc. The evolution of ecological and economic growth forms is studied. The process of ecological and economic development planning has been developed, highlighting the main phases of solving decision-making problems, which in turn have been divided into components that formulate questions to be answered in the process of ecological and economic development planning and expected results.

Key words: strategic planning, conceptual approach, ecological and economic development, national economy.

Постановка проблеми. Концепція сталого розвитку та її глобальне визнання мали значний вплив на низку наукових та професійних досліджень. Тож значний вплив це справило на еволюцію теорії планування та правила складання планів. Теорія і практика до певної міри адаптували концепцію та результати сталого розвитку для того, щоб визнати необхідність зробити ці досягнення важливою метою планування.

Слід відмітити певні успіхи в області впровадження елементів концепції сталого розвитку, а також зазначити, що зокрема рутинний підхід планувальників до екологічних проблем все ще в значній мірі базується на принципі лікування симптомів замість попередження захворювань, тобто запобігання причинам. Так само зауважимо, що в роботах науковців більше уваги

робиться на рішеннях в якій кількості розвивати (управляти), ніж їх екологічний вплив такого управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме тому, з другої половини ХХ сторіччя розвинуті країни світу почали впроваджувати кардинальні зміни в концепцію довготривалого економічного зростання на засадах циркулярного розвитку. Така зміна пріоритетів передбачала повне відтворення навколишнього середовища в ході суспільного виробництва, шляхом раціонального природокористування та впровадження замкненого циклу у споживання матеріальних ресурсів за рахунок повторного використання відходів. Визнання екологічної складової, як основної умови подальшого розвитку та необхідність впровадження засад циркулярної економіки також зазначалось в працях

Н. Гаховича, Т. Логутової, О. Полторацької, Г. Розенберг, С. Черникова, Г. Краснощеків, Ю. Крылов, Д. Гелашвили та інших дослідників [1-4]. Проблеми у сфері планування та прогнозування еколого-економічного розвитку, раціонального використання природних ресурсів, охорони довкілля та досягнення цілей сталого розвитку розв'язувались у багатьох працях, зокрема, О.Ф. Балацького, Л.Г. Мельника, І.К. Бистрякова, Є.В. Хлобистова, Б.М. Данилишина, Б.В. Буркинського, Н.М. Шмиголь, З.В. Герасимчук, С.К. Харічкова, О.О. Веклич, Н.В. Караєвої та ін. [5-7].

Формулювання цілей статті. Зважаючи на вищесказане, метою даної роботи є побудова концептуальних підходів до планування еколого-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все треба нагадати, що розвиток, як правило, зумовлюється трьома основними групами факторів:

1) соціального напрямку, що відображає фізичні та інтелектуальні потреби конкретної громади;

2) природного середовища, що створює обмеження та можливості;

3) в напрямку розвитку економічних детермінант (умов), тобто стану економіки та технологій, політичної системи, тощо.

У свою чергу, загально визнано називати планування процесом постановки цілей та зазначення шляхів та засобів, що дозволяють досягти цих цілей. Цілі повинні визначатися за активної участі суспільства, і соціально-економічних детермінант, які існують незалежно від планування. Через безперечний масштаб глобального значення щодо сталого розвитку, напевно спід визначити, що роль інтегрованого планування в наш час полягає в тому, щоб вказати, як у конкретному географічному середовищі, так і в соціально-економічних рамках детермінанта повинна керувати, контролювати та координувати процеси розвитку для досягнення запланованих цілей при задоволенні вимог сталого розвитку.

Погодитися на такий підхід до загальної ролі планування означає визнати що стійкий розвиток повинен бути невід'ємною складовою його цілей. Звичайно, це вже так і є у законодавстві багатьох країн. У Квінсленді (Австралія), наприклад, діє Закон про комплексне планування, прийнятий парламентом у 1997 році. У його першому пункті сказано, що «Мета цього Закону – прокласти шлях до досягнення екологічної рівноваги ...». Цей акт призвів до глибоких змін у законодавстві на всіх рівнях. Очевидно, це не єдине місце у світі, де планування йде в цьому напрямку, хоча, можливо, є ще більше місць, де це не відбувається поки що не сталося.

Як правило, проблема в плануванні виникає, коли конкретної мети швидко досягти неможливо. Це якнайбільше відноситься до еколого-економічного розвитку. Традиційно, виділяють три форми еколого-економічного зростання (рис. 1).

Варто також звернути особливу увагу на визначення сталого розвитку, запропонованого до десятої річниці стратегії захисту Землі через Стратегію сталого життя, де зазначено, що головною метою сталого розвитку є «... покращення якості життя, тримаючи його в межах поглинальної здатності своїх екосистем». Можна стверджувати, що це суттєво в основному адресоване плануванню, оскільки поняття поглинальної здатності є безпосередньо пов'язано з визначенням кінцевих меж міцності екосистем на руйнівний вплив процесів розвитку, одночасно ефективні функціонування цих екосистем залежить від належного захисту біорізноманіття. Ці завдання, безсумнівно, є основними у плануванні.

Традиційні праці економістів, так би мовити «вільного ринку» не визнають жодних меж економічного розвитку та дозволяють його продовження навіть у геометричній прогресії, але видатні прихильники сталого розвитку (включаючи Дейлі і Ваггов дотримуються протилежної думки. Вони стверджують що існують не тільки кінцеві або критичні межі (обмеження, бар'єри, пороги), щодо визначення граничної можливості

Рис. 1. Еволюція форм еколого-економічного зростання

(ефективності) окремих складових природного середовища, а і, ті, які неможливо перевищити, не погрожуючи їх існуванню, але ні наука, ні технологія не здатна створити ефективні засоби (інструменти), що дозволяють нескінченне зміщення цих меж. Відповідність та рішучість подібних дій, в тому числі через планування, безумовно є одним із ключових факторів, що визначають досягнення екологічної рівноваги розвитку.

У свою чергу, захист біорізноманіття є важливим для підтримання доступу та безперервності використання таких об'єктів, як:

- відновлювані ресурси, такі як запаси риби, ліси, ферми та дичина, коли разом вони є пулом виробництва продуктів харчування, що також забезпечує необхідний для багатьох дохід діяльність людини та ґрунтові екосистеми, що мають особливе значення для

- сільське та лісове господарство;

- корисність природного середовища, що має велике значення для людства, процвітання та комфорту, наприклад ліс не тільки постачає деревину, а й захищає водні ресурси від повені та поглинають забруднюючі речовини інших біологічних систем, часто обробляючи їх та відновлюючи цінні інгредієнти;

- життєзабезпечуючі екосистеми, такі як ті, що відповідають за безперервність обміну вуглекислого газу та кисень у середовищі рослин та тварин.

- поновлювані ресурси, безумовно, є основою добробуту людини і без екосистем життєзабезпечення, яке є незамінним, продовження життя людини на Землі не було б можливим.

Забезпечення ефективності та тривалості захисту цього різноманіття повинен бути забезпечений в першу чергу шляхом відповідних планових рішень, а потім шляхом їх реалізації.

У цьому контексті професіонали із планування беруть участь у розробці планів розвитку і шляхом виявлення екологічних та економічних наслідків їх реалізації несуть відповідальність за процесами прийняття рішень на всіх рівнях (від глобального до місцевих) та за врахуванням дотримання принципів сталого розвитку. Щоб правильно оцінити врахування такої відповідальності, вони повинні зосередитися на двох основних завданнях:

1. Управління розвитком, де слід зробити особливий акцент на раціональне управління земельними ресурсами та використання ресурсів, що значною мірою залежать від його:

- місце розташування, масштаб, тип і час, що дозволяють зберегти його екологічно та економічно безпечного простору рішення, визначений граничними обмеженнями, що накладені географічним середовищем,

- форми та структури (тобто контури), які повинні бути спроектовані для полегшення досягнення еколого-економічної рівноваги в кожному з розглянутих варіантів розвитку.

2. Охорона природи, де слід особливо дотримуватися відповідної поведінки, звертаючи увагу на рівень відновлюваних ресурсів, ступінь корисності природного середовища та стійкість життєзабезпечуючих екосистем, що вимагає обслуговування в першу чергу біорізноманіття та раціонального використання відновлюваних ресурсів, і це в свою чергу залежить від:

- стійкості, ефективності та всебічного захисту біологічного різноманіття,

- забезпечення постійної реабілітації та відновлення пошкоджених або важливих екосистем чи предметів.

Отже, планування повинно нести відповідальність за забезпечення міцної, раціональної основи для прийняття повсякденних рішень щодо розвитку щодо обох напрямків розвитку, функціонування населених пунктів та захист природного середовища. Фактична цінність планування залежить від ефективності його реалізації та від масштабів успішних втручань у прийняття рішень щодо розвитку.

Оскільки реальна цінність планування визначається його ефективністю, варто встановити, яким чином досягти цього та гарантувати це. Як правило, це залежить від:

1. Взаємозв'язку між планувальниками та особами, що приймають рішення, іншими учасниками процесу розвитку і суспільства:

- як керувати цим процесом та використовувати різні стимули або санкції,

- методології планування, тобто процесу, з якого випливають більш детальні процедури складання планів на різних рівнях.

Остання група є головним чином сферою планування, яка формує цей процес, має на меті вдосконалити його та зробити доступним для зацікавлених сторін. Тому чіткий процес, заснований на конкретному мисленні та принципах, якими він керується, є основою плідного контакту та співпраці, як внутрішні (міждисциплінарні), так і зовнішні, з політиками та громадськістю зокрема. Знання процесу може зайняти довгий шлях, сприяти дискусіям, задавати питання, з'ясовувати сумніви, а отже, активну участь у плануванні, оцінці його результатів та виборі оптимальних напрямків розвитку.

У загальній концепції процесу (табл. 1) ми виокремили три основні фази вирішення проблем прийняття рішень, які в свою чергу були розділені на компоненти, що формулюють питання, на які потрібно відповісти в процесі планування еколого-економічного розвитку та очікувані результати.

Основну увагу первісна модель планування еколого-економічного розвитку повинна звертати на наступні завдання:

- 1) визначити, де в процесі планування ми можемо здійснювати значний вплив на досягнення екологічної рівноваги розвитку;

- 2) вказати наслідки, що впливають з реалізації планування на основні компоненти даного процесу з урахуванням зовнішніх умов.

Важливою частиною процесу є оцінка отриманих результатів, перехідних, та остаточних, які повинні охоплювати всі рекомендовані варіанти (стратегії) і вказувати на оптимальний. Критеріями оцінки, звичайно, повинні бути загальні та оперативні цілі, що визначаються на початку процесу та встановлює масштаб реальності (доцільності). Проміжні оцінки є важливим інструментом для моніторингу прогресу під час процесу, оскільки вони можуть викликати зворотний зв'язок, що дозволяє своєчасні виправлення виявлених помилок або навіть перевірка цілей, якщо вони є недостижними. Слід також зазначити, що оскільки фактична планова вартість залежить від реалізації стає особливо важливим моніторинг виконання плану, ще

Процес планування еколого-економічного розвитку

Фази	Вирішення проблеми	Питання	Очікувані результати
1. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОБЛЕМИ (постуляція)	Діагностика існуючої ситуації Визначення проблеми	Чи є потреба в плануванні втручання? Чому план необхідний?	Визначення проблем планування Постановка основних цілей, що будуть досягнені за допомогою плану
2. РІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ (оптимізація)	Створення програми розвитку Ідентифікація можливостей Формулювання стратегій Діагностика засобів Виконання вибору	Що необхідно знайти? Де найкраща локалізація? Як можна найкраще досягти цілі? За які кошти? Яка стратегія пропонується?	Визначення потреб (економічних, екологічних та соціальних) Позначення виключених, та сприятливих чинників розвитку Формування найкращих варіантів можливих рішень Визначення необхідних ресурсів та їх наявності Оцінка позитивних та негативних наслідків реалізації кожної стратегії
3. ВПРОВАДЖЕННЯ і МОНІТОРИНГ (реалізація)	Оцінка прогресу у перетворенні існуючої ситуації Представлення рекомендації для подальшого планування	Чи є потреба у перевірці або вдосконаленні процесу реалізації? Чи було втручання ефективним і таким, що належить продовжити?	Постійний моніторинг прогресу в процесі досягнення передбачуваних цілей та завдань Аналіз поточного стану, визначення, чи вирішується проблеми, їх перевизначення або визначення нових

дві важливі, але зовнішні складові процесу планування. Прогнозування, яке можна умовно розділити на наступні основні групи: демографічну, екологічну, еволюційну, економічну, соціальну, технологічну, тощо.

Отже, в підсумку слід зауважити, що соціальна участь, необхідна протягом усього процесу, є однією з найважливіших компонентів сталого еколого-еконо-

мічного планування в більшості демократичних країн. Слід наголосити і про великий потенційний екологічний внесок до еколого- економічного планування, при якому таке управління екологічним розвитком та охорона природи, повинні грати найбільшу роль у роботі правильного та ефективного підходу до досягнення еколого-економічного балансу розвитку.

Список використаних джерел:

1. Гахович Н.Г. Екологізація промислового виробництва як необхідна умова подолання диспропорційності / Н.Г. Гахович // в кн. Світогосподарська диспропорційність: особливості, тенденції, вплив на економіку України: наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України Л.В. Шинкарук; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. – К., 2012. – С. 94-98.
2. Логутова Т.Г. Проблема ресурсного забезпечення у світовій економіці / Т.Г. Логутова, О.В. Полторацька // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць : у 2-х вип. ; ПДТУ. – Маріуполь, 2012. – Вип. 1. – Т. 1. – С. 205–211.
3. Сергієнко-Бердюкова Л.В. Передумови формування та впровадження концепції циркулярної економіки / Л.В. Сергієнко-Бердюкова // Проблеми, теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2015. – № 3 (33). – С. 327-350.
4. Розенберг Г. С., Черникова С. А., Краснощеков Г. П., Крылов Ю. М., Гелашвили Д. Б. Мифы и реальность “устойчивого развития” // Проблемы прогнозирования. 2009. № 2. С. 130–154.
5. Шмиголь Н.М., Антонюк А.А., Нестеренко А.А. Роль і місце аналізу виробничих запасів у системі управління ресурсним потенціалом підприємства. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2015. № 5.
6. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / [за заг. ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина]. К.: ЗАТ Нічлава”, 2006. 704 с.
7. Овечкіна О. А., Іванова К. В. Вдосконалення управління складною нелінійною економічною системою на базі забезпечення взаємної відповідності цілей її підсистем // Вісник Хмельницького національного університету. 2011. № 6. Т. 2. С. 265-267.